

ÅTERBRUK I LEKMILJÖER

En guide för kommuner

Återbruk i lekmiljöer - En guide för kommuner

Klimatkommunerna, 2025

Författare: Emma Sjölander

Omslag: Örebro kommun, återbruk av natursten i Stadsparken

Innehåll

Hur guiden kom till	4
Sammanfattning	5
Inledning	7
1. Varför återbruk?	8
2. Planera för återbruk	10
Politisk styrning	10
Interna rutiner och processer	13
Tid och pengar	16
Sammanfattade tips om planering	19
3. Material och säkerhet	20
Tillgängliga material	20
Säkerhetsbedömningar och underhåll	25
Sammanfattade tips om material och säkerhet	27
4. Logistik	29
Sammanfattade tips om logistik	35
Källförteckning	36

Hur guiden kom till

Idén om en guide för hur kommuner kan arbeta med att bygga lekmiljöer av återbrukade material kom från Linda Danell, projektledare på Samhällsbyggnadsförvaltningen i Trollhättans Stad. I Trollhättan färdigställdes kommunens första lekmiljö byggd av återbrukade material under våren 2024. Innan projektet drogs i gång under hösten 2022 ställdes frågan till andra medlemskommuner i Klimatkommunerna om det fanns erfarenheter av liknande projekt. Det visade sig vara något som man inom flera kommuner funderat på men inte gått vidare med till genomförande.

Utifrån det uppvisade intresset bland Klimatkommunernas medlemmar, kunskapen om det genomförda projektet i Trollhättan och en masteruppsats som samtidigt skrevs på ämnet föddes så idén om en guide om återbruk i lekmiljöer. Guiden har tagits fram av Emma Sjölander, praktikant på Klimatkommunernas kansli höstterminen 2024, med ytterligare hjälp av Helsingborgs stad, Trollhättans stad, Örebro kommun och Klimatkommunernas nätverk av kontaktpersoner.

Sammanfattning

När material återanvänds minskar klimatpåverkan både eftersom behovet av nyproducerade material minskar och eftersom en mindre mängd material blir till avfall som behöver hanteras. Att återbruka material i lekmiljöer kan även bidra till att stärka sociala värden.

De material som är enklast att återbruka är de som redan finns tillgängliga inom kommunen. Det kan handla om gammalt byggmaterial, gamla lekredskap, marksten och andra naturmaterial. Inventera vilka material som finns tillgängliga i er kommun och fundera på hur de kan användas på sätt som både är praktiskt och kreativt. Så länge säkerhetskrav följs går det att använda material på många sätt.

För att lyckas är det viktigt att ha en politisk styrning som pekar i en riktning där återbruk blir ett tänkbart arbetssätt, men hur pass formell styrningen behöver vara varierar mellan kommuner, förvaltningar och verksamheter. En framgångsfaktor gällande interna rutiner och processer är förenkla dem så mycket det går, men vad som är enkelt ser olika ut i olika organisationer. För att bredda möjligheterna att planera för återbruk i lekmiljöer kan det även vara nyttigt att ställa sig frågan: Hur är en plats som bjuder in till lek?

Att använda återbrukade material kan både leda till att processen blir snabbare, långsammare, billigare och dyrare. Därför är det viktigt att fråga sig vilka syften arbetet med återbruk ska uppfylla. Beroende på vad svaret är kan tids- och kostnadsåtgång motiveras på olika sätt. För vissa kan det exempelvis vara motiverat med en dyrare process om det även bidrar till att skapa andra värden.

Arbetet med återbruk i lekmiljöer underlättas av att ha en fysisk plats för materialförvaring, antingen tillfälligt eller permanent. Det är också hjälpsamt att ha rutiner och riktlinjer för hur material för återbruk ska hanteras, exempelvis vem som kan göra anspråk på det och hur.

I den här guiden har vi sammanställt goda exempel från olika kommuner och beskrivit olika möjligheter och utmaningar som kan komma med att arbeta med återbruk i lekmiljöer. I slutet av kapitel 2, 3 och 4 finns sammanfattade tips om olika delar av arbetsprocessen.

Inledning

Återbruk i lekmiljöer är något som i dagsläget sker i praktiken i större utsträckning än vad kommunala rutiner och bestämmelser speglar.[1] Arbetet med återbruk kan ske på olika sätt och fylla olika funktioner, men oavsett bidrar det till sänkta utsläpp genom förlängda livstider för material och föremål. Den här guiden riktar sig till dig som arbetar i kommun och antingen vill påbörja eller utöka arbetet med återbruk i lekmiljöer.

Att ha en bra utgångspunkt för att arbeta med återbruk börjar redan i orden. När man pratar om lekplatser brukar det ofta hänvisa till uppstyrda ytor med lekredskap som är till för motorisk lek. I arbetet med den här guiden har flera poängterat att lek kan vara mycket mer än så, det kan exempelvis också vara fantasilek och utforskande lek. En viktig del är därför att fråga sig vad som behövs för att barn ska leka – vad i en miljö kan inspirera till olika typer av lek? En övergång till att använda det bredare begreppet lekmiljöer kan därför vara användbart för att lämna utrymme till fler idéer om vad en plats för lek kan vara, just genom att skifta fokus till platsens utformning snarare än specifika redskap eller byggen.

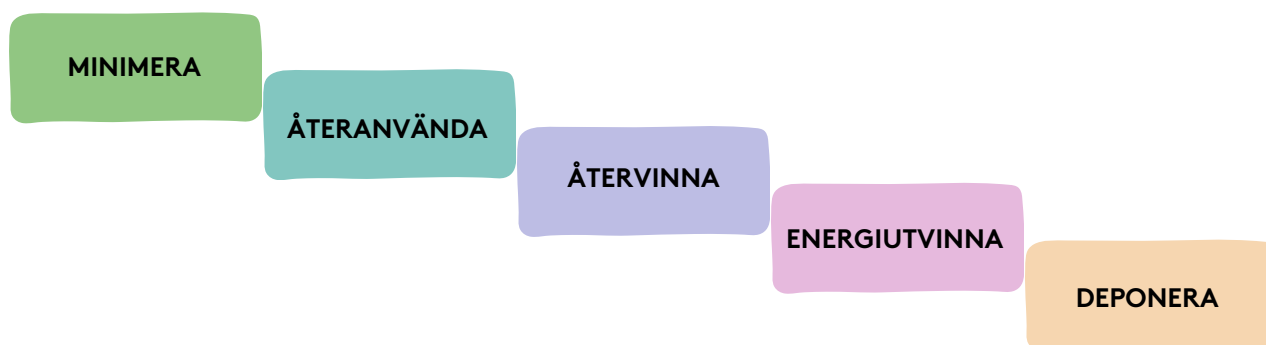
Syftet med den här guiden är inte att tillhandahålla en manual, utan att samla goda exempel på hur kommuner på olika sätt kan arbeta med återbruk i lekmiljöer och vilka möjligheter och utmaningar det kan innebära. Guiden är uppdelad i fyra kapitel som går från planering till materialval och slutligen logistik. Vi hoppas att guiden kan bidra med praktiska tips och inspiration!

[1] I. Stålhandske. (2023). Återbruk på allmänna lekplatser: Möjligheter och utmaningar hos svenska kommuner [Masteruppsats, Sveriges Lantbruksuniversitet].
<https://stud.epsilon.slu.se/18943/1/stalhandske-i-20230614.pdf>

1. Varför återbruk?

Kortfattat innebär återbruk att resurser återanvänds, antingen i samma syfte som tidigare eller i ett nytt.[2] Ibland används begreppen återbruk och återanvändning synonymt, ibland görs en särskiljning där återanvändning syftar till att enbart förlänga livet på ett material, medan återbruk syftar till att göra om något till något.[3] I den här texten används begreppet återbruk i en bred bemärkelse, och har valts framför återanvändning eftersom återbruk är det vanligast förekommande begreppet inom byggbranschen. [4]

En uppenbar fördel med återbruk är att miljöpåverkan minskas till följd av minskat behov av nyproducerade material.[5] När material återanvänds i stället för att kasseras kan flödet helt eller delvis övergå från att vara linjärt till cirkulärt. Att återbruka material går även i linje med den EU-gemensamma avfallshierarkin, där steg två syftar till återanvändning. Att återbruka material gör därför att mindre mängder blir avfall som måste återvinnas eller deponeras.[6]

[2] I. Stålhandske. Återbruk på allmänna lekplatser: Möjligheter och utmaningar hos svenska kommuner.

[3] Hemslojdsguiden. Återbruk: Konsten att ta till vara. (u.å.).

<https://www.hemslojdsguiden.se/hallbarhet/aterbruk/> (Hämtad 2025-01-16).

[4] I. Stålhandske. Återbruk på allmänna lekplatser: Möjligheter och utmaningar hos svenska kommuner.

[5] Naturvårdsverket. Klimatet och bygg- och fastighetssektorn. (2023).

<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/klimatomstallningen/omraden/klimatet-och-bygg--och-fastighetssektorn/> (Hämtad 2025-01-16).

[6] Naturvårdsverket. Avfallshierarkin visar stegen vi behöver ta. (2024).

<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/avfall/pagaende-arbeten/avfallshierarkin-visar-stegen-vi-behover-ta/> (Hämtad 2025-01-16).

En annan fördel med återbruk är potential för stärkt social hållbarhet. Det kan exempelvis ske genom ökat behov av samverkan mellan olika aktörer i utvecklingen av en lekmiljö, vilket kan leda till ökad inkludering. En annan aspekt är den pedagogiska potentialen som finns i lekmiljöer byggda av återbrukade material. Genom att använda återbrukade material i lekmiljöer och kommunicera detta i lekmiljön kan barn exempelvis få praktiska kunskaper om kretslopp. Att återanvända äldre föremål och material kan även möjliggöra för kunskapsöverföring mellan generationer, där yngre kan lära sig om tidigare användningsområden av äldre. Att använda återbruk i lekmiljöer kan också bidra till att skapa unika platser och stärka platsidentiteter, vilket uppskattas av både barn och vuxna. [7]

Örebro kommun, återbruk av autentiska föremål i Stadsparken.

[7] I. Stålhandske. Återbruk på allmänna lekplatser: Möjligheter och utmaningar hos svenska kommuner.

2. Planera för återbruk

På samma sätt som en bredare förståelse av vad en plats för lek kan vara öppnar upp för fler typer av lek öppnar det även upp för fler möjliga utformningar av en plats. Genom att tänka bortom konventionella lekredskap kan en lekmiljö både få ökad potential för återbruk och inspirera till mer lek. I planeringen kan det därför vara viktigt att ställa sig frågan: Hur är en plats som bjuder in till lek?[8]

Det här kapitlet är uppdelat i tre delar som på olika sätt knyter an till att planera för återbruk i lekmiljöer. Varje del består av en kort beskrivning av de likheter och skillnader som finns mellan kommuner som arbetar med återbruk i lekmiljöer, följt av konkreta exempel.

Politisk styrning

Det är viktigt att ha en politisk styrning som pekar i en riktning där återbruk blir ett tänkbart arbetssätt. Hur pass formell styrningen gällande återbruk i lekmiljöer behöver vara varierar mellan kommuner, förvaltningar och verksamheter. För vissa är det värdefullt med tydliga mål, planer och riktlinjer, medan det för andra finns en möjliggörande frihet i att inte ha det.

Helsingborg

I Helsingborg kom initiativet till att använda återbrukade material från tjänstepersoner snarare än politiken, även om den senare alltid har varit stöttande. För tjänstepersonerna blev det ett av sätten att arbeta mot kommunens generella klimatmål, exempelvis ska klimatpåverkan från inköp minska med 50% enligt Helsingborgs klimat- och energiplan[9].

[8] I. Stålhandske. Återbruk på allmänna lekplatser: Möjligheter och utmaningar hos svenska kommuner.

[9] Helsingborgs stad. Klimat- och energiplan för Helsingborg 2025-2030. (2024).

<https://media.helsingborg.se/uploads/networks/1/2024/12/klimat-och-energiplan-2025-2030.pdf>
(Hämtad 2025-01-16).

Trollhättan

I Trollhättan finns ett Lekplatsprogram[10] som bland annat innehåller riktlinjer för kommunens lekplatser. I en av riktlinjerna formuleras en strävan efter lekmiljöer som håller över tid, och återanvändning av material nämns som viktigt. Trollhättan har också en Mål- och resursplan (MRP) [11] för kommunen som tydliggör hur de ska arbeta. I planen står det bland annat att kommunen ska sträva efter att återbruka material i den utsträckning det går.

Cirkulär omställning och återbruk har varit ett viktigt fokusområde för den nuvarande Samhällsbyggnadsnämnden sedan den tillträdde hösten 2023. Med det som utgångspunkt kom tjänstepersoner med idén om en temalekplats av återbrukade material, vilket blev beviljat. Ett sådant projekt hade inte gjorts tidigare i kommunen och bygget av Trädgårdslandets lekplats[12] blev resultatet av modig politik och framåttänkande tjänstepersoner.

Trollhättans Lekplats-program 2020–2030

“Miljö- och klimatfrågan ska beaktas vid upprustning, ombyggnation och nybyggnation. Material ska, då det går, återanvändas och hållbarhet ska ligga i fokus för att få lekplatser som håller över längre tid.”

[10] Trollhättans Stad. Lekplatsprogram 2020-2030. (u.å.).

<https://www.trollhattan.se/globalassets/dokument/bygga-bo-och-miljo/park/lekplatsprogram/lekplatsprogrammet-2021---2030.pdf> (Hämtad 2025-01-16).

[11] Trollhättans Stad. Mål- och resursplan (MRP) 2024-2027: Budget 2025. (2024).

<https://www.trollhattan.se/globalassets/dokument/kommun-och-politik/arsredovisning/mal--och-resursplan-mrp-2025-2027-budget-2025.pdf> (Hämtad 2025-01-16).

[12] Trollhättans Stad. Återbruk och biologisk mångfald i fokus på ny temalekplats i Trollhättan. (2024).

<https://www.trollhattan.se/startside/nyheter/aktuella-nyheter/aterbruk-och-biologisk-mangfald-i-fokus-pa-ny-temalekplats-i-trollhattan/> (Hämtad 2025-01-16).

Örebro

Örebro kommun har inga specifika beslut gällande återbruk i lekmiljöer, men kommunen har i stället mål och riktlinjer som möjliggör ett sådant arbete. Exempelvis finns riktlinjer för lekmiljöer och olika värden som ska finnas med.[13] I kombination med målsättningar om miljö, klimat och masshantering blir återbruk ett praktiskt sätt för tjänstepersonerna att arbeta mot målen i stort.[14]

Örebro kommun, uppbyggt landskap.

[13] Örebro kommun. Riktlinjer för Örebro kommuns lekplatser. (2017).
<https://www.orebro.se/download/18.5343a44a16a31b1864f27bb/1557387286219/Riktlinjer%20f%C3%B6r%20%C3%96rebro%20kommuns%20lekplatser.pdf> (Hämtad 2025-01-16).

[14] Örebro kommun. Klimatstrategi för Örebro kommun. (2024).
<https://www.orebro.se/download/18.1d8f9a39155628f73841694a/1724933350310/Klimatstrategi%20f%C3%96rebro%20kommun.pdf> (Hämtad 2025-01-16).

Interna rutiner och processer

När det gäller rutiner och processer kring arbete med återbruk i lekmiljöer är det viktigaste kanske inte **hur** de fungerar, utan **att** de fungerar. Arbetet med återbruk i lekmiljöer ser olika ut i olika kommuner och i de fall där återbruk är ett återkommande element i byggprocesserna tycks enkelhet ha varit en framgångsfaktor. Vad som är enkelt att göra kan samtidigt variera utifrån hur den kommunala organisationen ser ut. Här nedan beskrivs tre olika exempel på hur arbetet med återbruk har strukturerats, där alla varianter har medfört både utmaningar och möjligheter.

Helsingborg

I Helsingborg har det varit viktigt att det hela tiden är folk från olika verksamheter som tror på arbetet med återbruk. En annan framgångsfaktor har varit att de gjort processen så enkel som möjligt genom att fokusera på vad som är möjligt att göra utan att vänta in byråkratiska processer.

Arbetet med återbruk i lekmiljöer har också underlättats av att Helsingborgs stad har en grönyteförvaltare på fastighetsförvaltningen som är bra på att driva arbetet med återbruk och ge direktiv till entreprenörerna.

I Helsingborgs stad har man lärt sig av processen och kunnat optimera rutiner allt eftersom. Ett exempel på det är att slå av betongklumpen som följer med när man gräver upp något innan föremålet förflyttas till kommunens materialdepå Återbruket (läs mer om Helsingborgs materialdepå på s. 31). Tidigare följde klumpen med och då var det ingen som ville ha föremålet eftersom det blev tungt och svårare att hantera. En annan sak de lärt sig allt eftersom är att åka och titta på saker innan de flyttas till Återbruket. Det är hjälpsamt eftersom de nu vet vilka material och föremål som brukar gå åt och kan på så sätt undvika att saker tas dit som sedan inte används.

En utmaning i återbruksarbetet i Helsingborg är osäkerhet kring vilka material som kommer finnas tillgängliga under byggnationen av en lekmiljö. Kommunen arbetar med arkitekter och har tydliga planer tidigt i processen. Detta i kombination med att material kommer in löpande till Återbruket och att det finns begränsade möjligheter till långtidsförvaring gör det svårt att anpassa projekt efter vilka material som finns tillgängliga under processens gång. En möjlig lösning som man inom kommunen pratat om men inte genomfört är att varje projekt skulle kunna få en container under ett halvår för förvaring, vilket skulle utöka möjligheterna till att involvera återbrukade material i planeringen.

Trollhättan

Arbetet med Trädgårdslandets lekplats skedde i en projektgrupp där bland annat landskapsingenjör och kommunens egna byggentreprenörer och snickare var inblandade, samt extern projektör (läs mer om projektet på s. 11). Andra från kommunen var inblandade när det behövdes, exempelvis var kommunens biologisk mångfald-rådgivare med och tog fram en ljudinstallation till platsen. Genom denna kunde man kommunicera tanken om kretslopp inte bara via de återbrukade materialen utan även via berättelser om hur saker som finns på platsen hänger ihop, som maskarna i jorden och träden en bit bort.

Ett tätt samarbete och öppen dialog i projektgruppen var viktigt för att arbetet med återbruk skulle rulla på. Under projektets gång hade de även dialog med fritidsgården som ligger bredvid platsen om hur de skulle kunna bygga en lekmiljö som passar en bredare målgrupp.

Örebro

Parkenheten på Örebro kommun arbetar utifrån en flexibel byggprocess som öppnar upp möjligheter för återbruk och gör det möjligt att hålla nere kostnaderna. Processen beskrivs som mer målstyrd än inriktad mot att följa på förhand satta rutiner. Det innebär att kommunen inte har färdiga bygghandlingar eller perfekta ritningar på allt, och att de arbetar med ramavtal med timpriser i stället för

objektsupphandlingar eller totalentreprenad för anläggningsprojekt. På så sätt kan kommunen anpassa utformningen av lekmiljöer utefter vilka material som finns tillgängliga för återbruk och inte. Ett sådant arbetssätt ställer högre krav på kompetens och projektledning eftersom det kräver kunskap om vad som är det övergripande målet och hur det kan uppnås. Samtidigt möjliggör det för projektledaren att kunna styra processen mer och ta beslut kontinuerligt när förhållanden ändras.

Att jobba med återbruk har inte varit det huvudsakliga målet i Örebro, snarare har det varit ett fördelaktigt tillvägagångssätt som passar bra av flera anledningar. Målen handlar om att skapa platser för vissa upplevelser, funktioner och användning.

I Örebro kommun är det i huvudsak projektledaren för byggnationerna som planerar och letar efter material som går att återbruka. Det finns planer på att i samband med ett nytt masslogistikcenter anställa en masskoordinator, vilken då skulle kunna bli en nyckelperson vad gäller samordning och logistik.

Vägen till det här arbetssättet beskrivs vara likt hur det fungerar med förändringsarbeten över lag. Det kan ta lite tid och ibland stöter man på motstånd, men nu har arbetssättet landat i något som är beprövat och välfungerande.

Örebro kommun, återbruk av ekträd.

Tid och pengar

Att använda återbrukade material kan både leda till att processen blir snabbare, långsammare, billigare och dyrare. Det kan exempelvis vara billigare att återanvända redan tillgängliga material i stället för att köpa in nytt, men återbrukade material kan samtidigt kräva mer underhåll och behöva bytas ut tidigare. Var kostnader och besparingar kan uppstå skiljer sig beroende på vilka material som återbrukas och hur de praktiska rutinerna för förvaring och hantering av materialen ser ut. Det är också viktigt att fråga sig vilka syften arbetet med återbruk ska uppfylla. Är det ett sätt att skapa rikare lekmiljöer med en lägre budget? Är det något som görs för att uppfylla långsiktiga mål om hållbarhet? Beroende på vad svaret är kan åtgången av tid och pengar motiveras på olika sätt. Exempelvis kan det i vissa fall vara motiverat med en dyrare process där återbrukade material används eftersom det även bidrar till att skapa andra värden.

Örebro kommun, stuga av återbrukat virke.

Helsingborg

Helsingborgs stad håller nere kostnaderna genom att återbruka material och föremål till samma funktion de fyllt tidigare (läs mer om materialanvändning på s. 21). Att hålla nere kostnaderna har också varit en viktig drivkraft eftersom budgeten för skolor inte är särskilt stor.

Trollhättan

I Trollhättan byggdes Trädgårdslandets lekplats med målet att använda så mycket återbrukade material som möjligt. Projektet sammanföll med att några förskolor skulle rivas, vilket gjorde att det fanns mycket material därifrån att tillgå. Arbetet med att restaurera tog ungefär lika lång tid som det hade tagit att bygga allt med nyproducerade material, och projektet blev i slutändan dyrare än de hade planerat för. Om kommunen skulle genomföra ett till, liknande projekt med återbrukade material tror man att kostnaderna hade blivit ungefär desamma, men att tidsåtgången skulle kunna effektiviseras.

Utmaningar som uppstod längs vägen var att tajma olika delar av processen, vilket hade kunnat optimeras bättre. Exempelvis blev markentreprenaden färdig långt innan byggnationen av lekutrustningen, vilket gjorde att markarbetet fick pausas för att kunna vänta in byggnationen. Platsen för bygget bestod även av en del förorenade massor vilket var något de inte räknat med och innebar en ytterligare fördröjning. En lärdom av projektet är därför att i framtiden planera för mer tid mellan de olika delarna av processen för att exempelvis kunna korrigera efter säkerhetskrav.

En annan viktig fråga som man stötte på under projektet handlar om vad en lekmiljö av återbrukade material kostar att underhålla när den är klar, både i pengar, tid och material. Avvägningen mellan tid och ekonomi som finns vid byggnation med återbrukade material finns även i driften sedan eftersom äldre material kan ha ett större behov av att lagas eller bytas ut (läs mer om säkerhetsbedömningar och underhåll på s. 25). Det blir också en avvägning mellan när det är värt att laga något och när det har tjänat klart sitt syfte och bör bli något annat.

Örebro kommun, uppbyggt landskap.

Örebro

I Örebro har det varit ett billigare alternativ att använda återbrukade material, vilket också varit en drivkraft till att arbeta mycket med återbruk. Den ekonomiska vinsten beror till stor del på vilka material det är som återanvänds, där material som redan finns tillgängligt och kan användas i befintligt skick blir billigast. Att återanvända sådana material gör även att tidsåtgången inte påverkas. I de fall där användandet av återbrukade material tar längre tid och blir dyrare motiveras det av den typ av miljö som skapas, exempelvis att använda äldre timmer för att bygga upp hus.

I Örebro är det den flexibla byggprocessen som till stor del möjliggör arbetet med återbruk. Utan den hade det varit svårare att använda material som blir tillgängliga under arbetets gång med ett projekt och även anpassa utformningen efter dem. Att arbeta med återbrukade material innebär för kommunen att både kunna ta in material som man ser behov av i stunden och att kunna anpassa bygget utefter vad som finns tillgängligt. Utformningen kan även påverkas av vilken kvalitet materialet visar sig vara eller om man tagit fel på hur stora volymer som finns att tillgå.

Sammanfattade tips om planering

- **Se över vilka politiskt beslutade mål och riktlinjer som finns i kommunen och som kan kopplas till återbruk i lekmiljöer.** Vilka formuleringar stärker ett sådant arbetssätt? Vilka mål kan ni bidra till att nå genom att använda återbrukade material i lekmiljöer?
- **Fråga er vilka syften arbetet med återbruk i lekmiljöer i er kommun har.** Vad är viktigt och vad bör prioriteras?
- **Se över processerna för planering och byggnation.** Vem är ansvarig för vad? Vilka nyckelroller finns? Hur ser kontaktvägarna ut?
- **Lägg tid på att inventera material.** Vilka material finns tillgängliga i er kommun? Vad kan göras med de material som finns? Kan planerna anpassas efter tillgängliga material? Kan det lämnas flexibilitet i planeringen för eventuella material som blir tillgängliga senare under processen?
- **Planera för tid mellan olika delar av byggprocessen.** På så sätt finns utrymme för att exempelvis kunna restaurera material som behöver extra kärlek.
- **Se över vilka andra värden utöver ekologisk hållbarhet som ni kan skapa genom att använda återbrukade material.** Kanske motiverar detta ett lite kostsammare underhåll av lekmiljöerna.
- **Utvärdera tidigare projekt där återbrukade material använts.** Vad fungerade bra och vad fungerade mindre bra? Ta med er erfarenheterna in i kommande projekt.

3. Material och säkerhet

Hur stor återbrukspotentialen är varierar mycket mellan olika material. Det kan både handla om materialen i sig och tillgängligheten eller andra lokala omständigheter som påverkar. För att göra det enklare att återbruka material är det viktigt att fråga sig vilka material som finns tillgängliga i just er kommun och hur de kan användas på sätt som både är praktiskt och kreativt.

Avvägningar kan behöva göras för att se till att återbrukade material också följer säkerhetskrav, både för hälsa och miljö. Exempelvis kan redskap i trä behöva slipas ner för att undvika stickor, och föremål av plast kan behöva återanvändas på sätt som inte bidrar till nedskräpning.[15] Genom att se till att arbetet med återbruk sker på ett säkert sätt går det att återbruka material i stor utsträckning och skapa mervärden för både människor och miljö.

Det här kapitlet är uppdelat i två delar som på olika sätt knyter an till materialanvändning för återbruk i lekmiljöer. Varje del består av en kort beskrivning av de likheter och skillnader som finns mellan kommuner som arbetar med återbruk i lekmiljöer, följt av konkreta exempel.

Tillgängliga material

Det varierar mellan kommuner vilka material som finns tillgängliga. Oftast är det enklast och billigast att återbruka eget material som redan finns inom den kommunala verksamheten, som massor, sten och gammalt byggmaterial. Det kan också vara värdefullt att få material via privata säljare eller donationer, men ett sådant materialflöde är oftast begränsat.[16]

Tips!

Gamla gungställningar i t.ex. robinia går att återbruka genom att montera ner träbommarna och lägga på marken för att använda som materialavskiljare eller som terrängtrappor.

[15] I. Stålhandske. Återbruk på allmänna lekplatser: Möjligheter och utmaningar hos svenska kommuner.

[16] I. Stålhandske. Återbruk på allmänna lekplatser: Möjligheter och utmaningar hos svenska kommuner.

Helsingborg

I Helsingborg sker återbruk främst genom att något återanvänds i samma syfte som tidigare, utan att byggas om. Det kan exempelvis vara en rutschkana som flyttas och återanvänds för att integreras i en kulle. När kommunen ska bygga nya temalekplatser tas fortfarande fungerande redskap ner som sedan kan återbrukas inom skol- och fritidsförvaltningen där man inte har konceptuella lekmiljöer på samma sätt.

Andra material som är enkla att återbruka är markmaterial som exempelvis marksten. Det ger många vinster eftersom det bland annat kan sänka kostnader, minska utsläpp och bidra till estetik. Sådana typer av material är också enkla att både frakta och förvara.

För att komma på fler användningsområden för marksten av cement, vilket det ofta finns mycket av på materialdepån Återbruket, hölls en skolgårdsworkshop där pedagoger fick komma med idéer om hur materialet kan användas. Workshopen mynnade ut i många förslag för hur plattorna kan användas i utemiljön.

Helsingborgs stad, lekhus som från början satt högt upp i en lekställning och som har återbrukats på Tågaborgsskolan där det står på marken.

Enligt miljösamordnare Emma Sjöberg finns det en klimatnytta i återbruket i Helsingborg, men samtidigt kanske det inte bidrar så mycket till förhöjt lekvärde i miljöerna. De har försökt att initiera återbruk av andra material som skulle kunna byggas om eller användas på nya, kreativa sätt, men det har ännu inte gått från idé till handling.

Trollhättan

Parallellt med att arbetet med Trädgårdslandets lekplats påbörjades så inventerades vilka material som fanns tillgängliga i kommunen. Det fanns redan upplag med exempelvis sten och gammal lekutrustning. Projektet sammanföll även med att ett kommunalt bostadsbolag med kommersiella fastigheter skulle lägga ner fyra förskolor vilket gjorde att det fanns mycket material och lekutrustning därifrån att tillgå.

De material som var enklast att återanvända var sten och belysningsarmatur, medan lekutrustning från rivna lekmiljöer var svårast. Anledningarna till att det senare var svårare berodde främst på säkerhetskrav, eftersom mycket behövde restaureras och rustas upp (läs mer om säkerhetsbedömningar på s. 25). Att bygga om lekutrustningen var även tidskrävande, exempelvis behöver man på en gungställning slå av betongklumpar från botten, göra rent den och samtidigt se till att den inte förlorar hållfastheten.

Emma Sjöberg, miljösamordnare Skol- och fritidsförvaltningen

“Man kan ju skapa labrynter och allt möjligt med kombinerade markmaterial.”

Saker man kan bygga av marksten

- Pallar
- Soffor
- Scener
- Fort
- Blomkrukor
- Odlingslådor
- Labrynter
- Hagar
- Rutor på marken eller byggnationer för olika lekar

Trädgårdslandets lekplats består av 60% återbrukade material, och de delar av lekmiljön som inte gick att bygga med återbrukade material försökte kommunen bygga med så hållbara alternativ som möjligt. För att bygga lekhus köptes material in via en bygghandlare som sorterar ut restvirke som inte anses kunna säljas vidare och annars går till deponi. Material till fallskydd var något som inte heller fanns att tillgå och då köptes konstgräs in som stämde överens med kommunens hållbarhetskrav.

Örebro

I Örebro återbrukas jordmassor, stock och sten i nästan alla lekmiljöprojekt. I stället för att låta stora mängder med lera och andra jordar gå till deponi så används det för att bygga upp landskap. Samma sak gäller för stock och sten som i stället för att gå till förbränning eller krossas kan användas för att exempelvis bygga kanter eller lekelement. Marksten och betongsten kan också användas till att bygga olika strukturer.

Att återbruka jordmassor är något kommunen ser som värdefullt för att kunna skapa intressantare och grönare lekmiljöer. De ska även utvärdera och räkna på klimatnyttan med återbruk av massor. För att kunna återbruka jord har kommunen system för att provta massor och man har även hjälp av kunniga konsulter (läs mer om säkerhetsbedömningar på s. 26). I stället för att köpa in torvjordar som behöver fraktas dit kan kommunen ofta återanvända jord som redan finns på platsen till planteringar och annat.

Andra typer av naturmaterial återbrukas också, där ett exempel är sly. Om kommunen ska röja sly för att exempelvis öka sikten vid en cykelväg eller i en park kan materialet användas för att bygga kojor eller liknande i stället för att gå till förbränning.

Gustav Älgå, projektledare Teknik- och Serviceförvaltningen

“Även dåliga massor går att använda på flera sätt, bara man gör rätt, till exempel vid skapande av landskap och till planteringar. Då kan man undvika att köpa in tillverkade jordar i onödan eller till och med alls.”

Örebro kommun, återbruk av autentiska föremål.

Ibland återbrukar Örebro kommun även gammalt byggmaterial eller andra mer specifika saker, vilket antingen kan komma från den egna organisationen eller i andrahand från privatpersoner. Byggmaterial kan exempelvis användas för att bygga lekhus, och andra föremål kan köpas in när det finns ett behov av karaktärsskapande detaljer på en plats. Ett exempel är en traktor som används i en lekmiljö som liknar en bondgård. Sådana typer av mer autentiska föremål i lekmiljöerna är ofta mycket omtyckta.

Vägarna för att hitta karaktärsskapande föremål kan vara många. Det kan både komma från butiker som arbetar med återbrukade material eller från privatpersoner. Föremål från privatpersoner kan fås eller köpas via exempelvis annonser och loppisar.

Säkerhetsbedömningar och underhåll

Eftersom återbrukade material kan behöva restaureras eller anpassas för att leva upp till säkerhetskrav är det viktigt att säkerhetsbedömningar och underhåll görs på rätt sätt. Detta är inte alltid så enkelt, eftersom standarder ofta är anpassade efter nyproducerad lekutrustning och inte material som återbrukas. Vilka strategier kommuner kan ha för att se till så att krav och riktlinjer följs kan variera, ansvaret kan ligga hos olika personer och bedömningar kan göras i olika steg av processen. Det viktiga är att hitta en ansvarsfördelning som passar just er organisation och att bedömningar och besiktning görs på ett sätt som är smidigt för er.

Örebro kommun, återbruk av autentiska föremål.

Helsingborg

I Helsingborg är det den som hämtar något på materialdepån Återbruket som ansvarar för att göra säkerhetsbedömningar. Så är det eftersom det kan vara svårt att veta i förväg vad sakerna eller materialen ska användas till.

Trollhättan

Trollhättans kommun har två egna snickare som är med i alla större lekmiljöprojekt. Detta underlättar när det kommer till att göra säkerhetsbedömningar för återbrukade material. Under processen med Trädgårdslandets lekplats gick en av snickarna en besiktningsutbildning parallellt och de hade även löpande kontakt med en extern besiktningsman under hela projektet. Att de som byggde upp lekmiljön hade den kompetensen gjorde att projektledningen fick kontinuerlig information om vad materialen var möjliga att användas till och hur de kunde behöva göras om. Att besiktningen skedde löpande under projektet var avgörande för att arbetet skulle fungera.

Ett exempel på objekt som behövde rustas upp för att möta säkerhetskraven var en gammal lekstuga som flyttades från en del av stadsparken som skulle göras om. Den behövde byggas om så att måtten stämde överens med det nya projektet och vassa kanter behövde åtgärdas.

En viktig lärdom från projektet med Trädgårdslandets lekplats i Trollhättan är att skifta fokus från byggnation till drift. Det cirkulära tänket behöver finnas med även i underhåll och inte bara vid (ny)byggnation. Att fokusera mer på underhåll än nybyggnation är också något som med fördel kan kommuniceras till invånare och öka kunskapen om att lekmiljöer är något som kommunen vårdar.

**Susanna Wallin, projektledare
Trollhättans Stad**

I arbetet med att förnya lekplatserna så ser vi över det befintliga skicket och gör en bedömning om delar kan bytas ut eller renoveras. I kommunikationen mot invånarna behöver vi säga att vi ser över lekplatsen i stället för att vi bygger en ny.

Örebro

När man bygger lekmiljöer av naturmaterial eller annat som inte är standardiserat är det inte lika enkelt att besiktiga utifrån rekommendationerna i de europeiska standarderna för lekredskap. På Örebro kommuns parkenhet har man därför behövt göra mycket omvärldsbevakning för att höja kunskapen runt riskhantering i lekmiljöer. Standarder för lekredskap används fortfarande som utgångspunkt och som ett första steg för att göra en riskidentifiering. Därefter görs en så kallad balanserad riskbedömning, vilket innebär en fördjupad analys av värden och risker utifrån platsens syfte, målgrupp och användning.

Sammanfattade tips om material och säkerhet

- **Inventera vilka material som finns tillgängliga i er kommun.** Vad finns det mycket av? Går materialen att använda på ett nytt sätt? Begränsa er inte till endast lekredskap!
- **Håll i en återbruksworkshop!** Bjud in personal från olika avdelningar och verksamheter och fundera på vilka möjligheter som finns med de tillgängliga materialen i kommunen.
- **Fastställ rutiner för säkerhetsbedömningar.** Vem bedömer och besiktigar – och hur?
- **Se över möjligheterna att provta och återbruka jordmassor.** Vad skulle ni kunna använda massorna till?
- **Kartlägg vilka lokala aktörer som har material som kan återbrukas.** Finns det bygghandlare eller andra aktörer i er kommun som säljer restvirke eller liknande?
- **Material kan både köpas och säljas via auktionstjänster.** Exempel på sådana är Klaravik och CCBuild.
- **Se över möjligheterna att ta emot material från privata säljare eller donationer.** Vilka alternativa vägar finns för att hitta material för återbruk? Tänk utanför boxen!

Exempel på material och föremål som kan återbrukas i lekmiljöer

- Mark- och kantsten
- Stockar
- Sly
- Jordmassor
- Sand
- Betongrör
- Byggmaterial från rivningar
- Restvirke
- Gamla lekredskap
- Fordon och båtar
- Möbler
- Belysningsarmatur
- Instrument
- Växtlighet

- **Kommunicera till invånare att lekmiljöerna är byggda av återbrukade material och att de vårdas.** Det är viktigt att visa upp ett bra arbete!
- **Stanna inte vid återbruk i byggnation, fundera även på återbruk i underhåll.** Hur kan livslängden på material och lekmiljöer förlängas?

4. Logistik

Något som kan underlätta, eller kanske till och med möjliggöra att använda återbrukade material i lekmiljöer är att ha en plats för förvaring av material. I vissa fall kan det vara en permanent plats med personal, i andra fall kan det vara en tillfällig plats för ett specifikt projekt. Det är oavsett hjälpsamt att ha rutiner och riktlinjer för hur material för återbruk ska hanteras. Det gäller både för material som ska användas inom kommunen och material som ingen vill ha och behöver avyttras eller skänkas bort. I det här avsnittet ger vi exempel på hur några kommuner löst frågor kopplat till logistik för återbruk i lekmiljöer.

Eskilstuna

CirkuLäran i Eskilstuna började som ett projekt för förskolor och har nu blivit en permanent verksamhet för både kommunala, fristående och öppna förskolor. Det finns även ett sidoprojekt där möjligheterna för grundskolor och gymnasier att bli en del av CirkuLäran undersöks. Verksamheten bidrar till att förskolor i Eskilstuna får tillgång till material från ReTuna Återbruksgalleria som kan användas i lärandesituationer och -miljöer.[17]

Materialen och föremålen kommer från företag och privatpersoner som lämnar dem på återvinningscentralens inlämningsdepå Returen.[18] Sedan samlas dem i CirkuLärans Idéverkstad där personal som gått en introduktionsworkshop kan hämta material. I Idéverkstaden arrangeras även workshops och ges rådgivning till lärare och pedagoger som vill inspireras och använda mer återbrukade material.[19]

[17] Eskilstuna kommun. CirkuLäran – återbruk för alla förskolor i Eskilstuna. (2024). <https://www.eskilstuna.se/forskola-och-skola/pedagog-eskilstuna/cirkularan> (Hämtad 2025-01-16).

[18] ReTuna Återbruksgalleria. CirkuLäran – för förskolor som vill bidra till en bättre framtid. (u.å.). <https://www.retuna.se/om-oss/cirkularan> (Hämtad 2025-01-16).

[19] Eskilstuna kommun. Idéverkstaden på ReTuna. (2024). <https://www.eskilstuna.se/forskola-och-skola/pedagog-eskilstuna/cirkularan/ideverkstad> (Hämtad 2025-01-16).

Göteborg

Något som generellt sett kan bli en utmaning i återbruksarbete är vad som ska hända med material som inte blir aktuellt för återbruk inom kommunkoncernen, vilket man i Göteborg löst genom en prioriteringsordning. "Göteborgs stads riktlinje för avyttring och bortskänkning av lös egendom samt bygg- och markmaterial" [20] syftar till att dessa aktiviteter ska ske på ett sätt som minimerar miljö- och klimatpåverkan och samtidigt främja cirkulär ekonomi och hushållande av ekonomiska resurser. Riktlinjen gäller för kommunens nämnder, bolagsstyrelser och delägda bolag där Göteborgs stad är majoritetsägare. I riktlinjen finns bland annat en prioriteringsordning för lös egendom samt bygg- och markmaterial som ska avyttras eller skänkas bort, som möjliggör för återanvändning av material utanför den kommunala verksamheten.

Göteborgs Stads riktlinje för avyttring och bortskänkning av lös egendom samt bygg- och markmaterial

"När lös egendom och bygg- och markmaterial skall avyttras eller skänkas bort ska det göras enligt följande prioriteringsordning:

1. i första hand återanvändas inom Göteborgs Stad,
2. i andra hand återanvändas utanför stadens organisation,
3. i tredje hand gå till materialåtervinning,
4. och i yttersta undantagsfall till energiutvinning."

[20] Göteborgs Stad. Göteborgs Stads riktlinje för avyttring och bortskänkning av lös egendom samt bygg och markmaterial. (u.å.). https://goteborg.se/wps/PA_Pabolagshandlingar/file?id=46378 (Hämtad 2025-01-16).

Helsingborg

I Helsingborg såg de involverade personerna tidigt i processen att de behövde en plats för förvaring om arbetet med återbruk skulle fungera. I framtiden hoppas de på att material ska kunna gå direkt från en rivning till ett nytt projekt, men i nuläget finns det behov av att låta materialen mellanlanda för att skapa utrymme till att fundera på hur olika material kan användas.

Initialt hamnade materialdepån på en grusplan som inte skulle användas som fotbollsplan längre och kunde hägnas in och låsas. Sedan några år tillbaka har depån flyttat till ett större, kommungemensamt lager som kallas Återbruket. Där finns både inom- och utomhusförvaring och bemanning av främst arbetsmarknadsförvaltningens personal och deltagare. Skol- och fritidsförvaltningen täcker även upp för vissa delar, såsom det nya byggåterbruket, och fastighetsförvaltningen bidrar med den större delen av lokalhyran samt personal som arbetar strategiskt med Återbruket.

Materialen finns tillgängliga att hämta för alla kommunanställda, oavsett vilken roll man har, och kan både bokas via en intern webbapp och tas i anspråk manuellt på platsen. I webbappen "Haffa" försöker de lägga upp så mycket som möjligt och där går det även att efterlysa saker. Finns materialen inte inlagda i Haffa skriver man i stället upp på plats vilken förvaltning som har hämtat och vad.

Att ha en central materialdepå gör att det inte krävs större samarbeten i kommunen för att få igenom ett återbruksprojekt. Det kan räcka med att en verksamhet vill göra något och stämmer av med sin förvaltare.

En utmaning med Återbruket är att avgöra vilka förvaltningar som borde lämna material där och inte. Frågan om kostnader kan göra det komplicerat eftersom vissa förvaltningar är mer investerande än andra och det kan bli ett tapp i kapital om en förvaltning som köpt in dyra saker sedan lämnar dem till återbruk. Det kan handla om rest- eller felbeställt material från stadsbyggnads- eller fastighetsförvaltningen som hamnar på Återbruket och sedan hämtas av en förskola. Flödet blir ofta enkelriktat eftersom exempelvis skol- och fritidsförvaltningen inte har lika mycket pengar att investera.

Ett alternativ till att lämna material på Återbruket är att sälja via auktionstjänst. Det gör att investerande förvaltningar kan få tillbaka något för materialen, men är framför allt relevant i de fall då material eller produkter inte efterfrågas inom kommunens verksamheter.

Örebro

I Örebro finns vissa upplag där skrymmande material som stock och sten kan lagras, men det kan också hända att material tillfälligt kan förvaras på exploateringsytor där arbetet har stannat av. Oftast gäller det då material som varit på platsen från början, så att man helt enkelt undviker att transportera bort det tills det ska användas på annat håll. Det finns också ett pågående arbete med ett nytt masslogistikcenter vilket förväntas kunna utöka arbetet med återbruk till att involveras i fler typer av projekt.

Örebro har även en plats där massor från kommunala VA-projekt kan lagras och provtas för att se om de är lämpliga att användas på andra platser. Tanken är att den verksamheten ska kunna skalas upp i samband med det nya masslogistikcentret.

Örebro kommun, platsbyggd vattenlek med återbrukad sten.

Processen för inventering av material är mer person- och relationsbaserad än systembaserad i Örebro. Ofta är det projektledaren som har kännedom om vilka som ansvarar för nya exploateringsområden och kontaktar dem. Det kan också handla om andra kontakter inom kommunen, exempelvis ansvariga för kommunala skogar eller naturreservat. Om projektledaren visar att det finns intresse av material som kan återbrukas i lekmiljöer kan även andra verksamheter ha det i åtanke och höra av sig och erbjuda material.

Arbetet med inventering fungerar bra i dagsläget och den inofficiella processen underlättar för att göra arbetet enkelt, samtidigt blir det ett känsligt system när det är beroende av ett fåtal personer. I framtiden kan det finnas behov av att göra processen mer systematisk men det beror också på vilka volymer av material till återbruk det gäller.

Processen för inventering av material är mer person- och relationsbaserad än systembaserad i Örebro. Ofta är det projektledaren som har kännedom om vilka som ansvarar för nya exploateringsområden och kontaktar dem. Det kan också handla om andra kontakter inom kommunen, exempelvis ansvariga för kommunala skogar eller naturreservat. Om projektledaren visar att det finns intresse av material som kan återbrukas i lekmiljöer kan även andra verksamheter ha det i åtanke och höra av sig och erbjuda material.

Arbetet med inventering fungerar bra i dagsläget och den inofficiella processen underlättar för att göra arbetet enkelt, samtidigt blir det ett känsligt system när det är beroende av ett fåtal personer. I framtiden kan det finnas behov av att göra processen mer systematisk men det beror också på vilka volymer av material till återbruk det gäller.

Örebro kommun, återbruk av marksten.

Sammanfattade tips om logistik

- **Ha en fysisk plats för förvaring, antingen tillfällig eller permanent.** Vilka behov och möjligheter för förvaring finns i er kommun?
- **Sätt upp rutiner och riktlinjer för hur material ska förflyttas och förvaras.** Vem är ansvarig för vad? Vilka verksamheter skulle kunna vara inblandade?
- **Gör det enkelt för anställda inom kommunkoncernen att skänka och ta material i anspråk, exempelvis genom en webbapp.** Hur kan ni göra återbruk tillgängligt för alla?
- **Se över vilka riktlinjer som finns i er kommun för material som lagras men inte går till återbruk.** Kan ni underlätta för återbruk utanför kommunkoncernen?

Källförteckning

Eskilstuna kommun. CirkuLäran – återbruk för alla förskolor i Eskilstuna. (2024).
<https://www.eskilstuna.se/forskola-och-skola/pedagog-eskilstuna/cirkularan>
(Hämtad 2025-01-16).

Eskilstuna kommun. Idéverkstaden på ReTuna. (2024).
<https://www.eskilstuna.se/forskola-och-skola/pedagog-eskilstuna/cirkularan/ideverkstad> (Hämtad 2025-01-16).

Göteborgs Stad. Göteborgs Stads riktlinje för avyttring och bortskänkning av lös egendom samt bygg och markmaterial. (u.å.).
https://goteborg.se/wps/PA_Pabolagshandlingar/file?id=46378 (Hämtad 2025-01-16).

Helsingborgs stad. Klimat- och energiplan för Helsingborg 2025-2030. (2024).
<https://media.helsingborg.se/uploads/networks/1/2024/12/klimat-och-energiplan-2025-2030.pdf> (Hämtad 2025-01-16).

Hemslöjdsguiden. Återbruk: Konsten att ta till vara. (u.å.)
<https://www.hemslöjdsguiden.se/hallbarhet/aterbruk/> (Hämtad 2025-01-16).

Naturvårdsverket. Avfallshierarkin visar stegen vi behöver ta. (2024).
<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/avfall/pagaende-arbeten/avfallshierarkin-visar-stegen-vi-behover-ta/> (Hämtad 2025-01-16).

Naturvårdsverket. Klimatet och bygg- och fastighetssektorn. (2023).
<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/klimatomstallningen/omraden/klimatet-och-bygg--och-fastighetssektorn/> (Hämtad 2025-01-16).

ReTuna Återbruksgalleria. CirkuLäran – för förskolor som vill bidra till en bättre framtid. (u.å.). <https://www.retuna.se/om-oss/cirkularan> (Hämtad 2025-01-16).

Stålhandske, I. Återbruk på allmänna lekplatser: Möjligheter och utmaningar hos svenska kommuner. (Sveriges Lantbruksuniversitet, 2023).

<https://stud.epsilon.slu.se/18943/1/stalhandske-i-20230614.pdf>

Trollhättans Stad. Lekplatsprogram 2020-2030. (u.å.).

<https://www.trollhattan.se/globalassets/dokument/bygga-bo-och-miljo/park/lekplatsprogram/lekplatsprogrammet-2021---2030.pdf> (Hämtad 2025-01-16).

Trollhättans Stad. Mål- och resursplan (MRP) 2024-2027: Budget 2025. (2024).

<https://www.trollhattan.se/globalassets/dokument/kommun-och-politik/arsredovisning/mal--och-resursplan-mrp-2025-2027-budget-2025.pdf> (Hämtad 2025-01-16).

Trollhättans Stad. Återbruk och biologisk mångfald i fokus på ny temalekplats i

Trollhättan. (2024). <https://www.trollhattan.se/startside/nyheter/aktuella-nyheter/aterbruk-och-biologisk-mangfald-i-fokus-pa-ny-temalekplats-i-trollhattan/> (Hämtad 2025-01-16).

Örebro kommun. Klimatstrategi för Örebro kommun. (2024).

<https://www.orebro.se/download/18.1d8f9a39155628f73841694a/1724933350310/Klimatstrategi%20%C3%96rebro%20kommun.pdf> (Hämtad 2025-01-16).

Örebro kommun. Riktlinjer för Örebro kommuns lekplatser. (2017).

<https://www.orebro.se/download/18.5343a44a16a31b1864f27bb/1557387286219/Riktlinjer%20f%C3%B6r%20%C3%96rebro%20kommuns%20lekplatser.pdf> (Hämtad 2025-01-16).

KLIMAT
KIK
KOMMUNERNA